

subject: geen van deze drie verdraagt stilstand, het *tot* zichzelf komen *in* zichzelf (wat juist de toestand van rust of sereniteit karakteriseert).

Simmels stelling dat geld vrij maakt, slaat niet meteen op de alom bekende gedachte dat een voldoende hoog inkomen of financieel vermogen van zorgen bevrijdt. De door hem beoogde vrijheid heeft voor alles een sociale natuur. Monetaire verhoudingen, zo redeneert Simmel, zijn per definitie zakelijk of onpersoonlijk en raken daarom niet het 'ik' of de eigen subjectiviteit. Anders dan bijvoorbeeld in een liefdes- of vriendschapsverhouding doet het er weinig toe wat iemand zoal denkt of ervaart wanneer zij of hij een economische transactie afsluit. In financiële of zakelijke verhoudingen kan men kortom vrij voelen en denken: het sociale gebeuren involveert de eigen innerlijkheid nooit echt (tenzij men in geldnood zit, uiteraard).

Simmel neigt er sterk toe om alleen monetaire verhoudingen als zakelijk te betitelen. Dat is in zoverre onterecht dat ook bijvoorbeeld de wetenschappelijke of de juridische communicatie – te onderscheiden van de massamediale communicatie *over* het recht – erg onpersoonlijk is. Alles welbeschouwd communiceren we in een moderne maatschappij uitsluitend in intieme verhoudingen op een strikt persoonlijke manier, zonder meteen ter zake te (willen of kunnen) komen. Toch blijft Simmels redenering interessant, vooral als we naar organisaties kijken. Want wat blijkt? Of het nu om een dansgezelschap of een ziekenhuis, een wetenschappelijk onderzoekscentrum of een politieke partij gaat: altijd heeft de omgang met geld zich verzelfstandigd, is ze van de andere, meer of minder persoonsgebonden activiteiten of beslissingen losgemaakt. De financiële dienst of – in kunstinstellingen – de zakelijke leiding waarborgen bijvoorbeeld dat wetenschappers zich primair aan studie en onderzoek, artiesten aan vormkwesties kunnen wijden. Deze organisatorische differentiatie reproduceert in feite de zojuist al gesignaleerde maatschappelijk geïnstitutionaliseerde verschillen tussen economie, wetenschap, kunst, etc. Ze maakt dat individuen zich routineus of integendeel vol persoonlijke overgave aan andere dan geldkwesties kunnen wijden. Zo bezien verzekert minder het geld als zodanig, wel de organisatorisch verzakelijkte behandeling van geldkwesties de vrijheid om zich met andere dingen bezig te houden – om zich vrijelijk voor andere zaken dan geld te interesseren.

Er bestaat thans een wijd en zijd verbrede tendens, ook onder beleidsmakers, om organisaties vóór alles vanuit een economisch oogpunt in te schatten. De zakelijk leider of, algemener, de manager die over het budget waakt, komt in dit neoliberale discours een heldenrol

toe. Deze zienswijze veruult het organisatorisch naast elkaar bestaan van geld en kunst, wetenschap, politiek,... voor een hiërarchische verhouding waarbinnen de economie bij wijze van spreken alles is. Dat is paradoxaal genoeg een erg marxistisch aandoende redenering, verkleed in een blauw geverfde schapenvacht. Maar cruciaal is veeleer de vraag wat niet-economische organisaties nu eigenlijk te winnen hebben met het laten prevaleren van alleenlijk geldzaken, ja het sacraliseren van Het Budget binnen een functioneel gedifferentieerde maatschappij die kunst, media, politiek, gezondheidszorg, wetenschap,... met andere dan louter financiële maatstaven beoordeelt? Wat is er nu eigenlijk zo bijzonder aan bijvoorbeeld een theatergezelschap dat veel publiek trekt en daarom economisch hoogst rendabel oogt, maar door geen enkele criticus ernstig wordt genomen? Het is alleen maar een goed geleid bedrijf, een leverancier van cultureel entertainment en niet langer een kunstinstelling (niets zo cruciaal als het onderscheid tussen cultuur en kunst, ontspanning of vorming enerzijds en het mogelijke samengaan daarvan met 'iets anders' – met esthetische communicatie – anderzijds)

Geld als realiteitsprincipe

Uiteraard is het zo dat geld ook een belangrijke rol speelt binnen organisaties die zich wel aan het principe van functionele differentiatie of specialisatie houden. Maar belangrijk is niet synoniem voor cruciaal of doorslaggevend. Nemen we bijvoorbeeld een doordeweeks Vlaams dans- of theatergezelschap. Het onderscheid tussen zakelijke en artistieke leiding geeft de dirigerende kunstenaar de vrijheid om zich in de eerste plaats met vormkwesties bezig te houden. Net zomin als de publiciteit voor de geplande voorstelling is de verkoop daarvan meteen zijn of haar zaak. De regisseur of choreograaf wikt en beslist autonoom, maar dan wel met het oog op een artistiek succesvolle voorstelling. Tegelijkertijd is zij of hij wel degelijk met handen en voeten aan het beschikbare budget en de verwachte inkomsten gebonden. De verbeelding is vrij, maar tussen de gedroomde of verlangde voorstelling en het feitelijk getoonde staat altijd ook de realiteit van het immer te krappe productiebudget, hoe ruim dat misschien ook bemeten mag zijn (des te hoger het budget, des te wilder de verbeelding...).

Het beschikbare budget stelt te samen met zekere technische (on)mogelijkheden – maar ook die zijn financieel overgedetermineerd! – welbepaalde grenzen, bakent de grenzen af waarbinnen de artistieke verbeeldingskracht zich effectief kan verwerkelijken. Dat is ook nodig, zoniet veranderen esthetische beslis-

singen in dromerijen. Er is geld om vrij te doen wat men wil, maar niet ongelimiteerd – niet in die fabuleuze hoeveelheid die een onbegrensde artistieke dadendrang mogelijk maakt. Ook daarom zijn tijdens de twintigste eeuw letterlijk ongeorganiseerde genres, zoals de literatuur en de schilderkunst, artistiek zo ver kunnen doorschieten richting totale autonomie. Schrijven vereist nu eenmaal heel wat minder economisch kapitaal dan het verwerkelijken van theatrale of choreografische dromen.

Alle kunst die in georganiseerd verband wordt gemaakt of getoond, ziet zich dus met budgetbeperkingen geconfronteerd. Deze limitering valt niet te overwinnen. Grotere inkomsten kunnen alleen worden behaald door op de artistieke aspiraties te bekorten, meer entertainment en minder 'kunstzinnigheid' te bieden – wat nu juist niet het doel is! Deze *double bind* verplicht kunstorganisaties keer op keer tot het maken van *dwingende* keuzes, tot een financieel begrensde artistieke vrijheid. Of juist, de extern opgelegde budgettaire beperkingen stimuleren de verbeeldingskracht, nodigen bij wijze van spreken de organisatorisch gewaarborgde vrijheid uit tot het vinden van financieel acceptabele 'vormen', een geldelijk haalbaar project dat tevens in een vanuit esthetisch oogpunt aanvaardbaar product resulteert. Kortom, in kunstorganisaties stellen geld en budget absolute grenzen, maar deze beperkingen prikkelen tegelijk die verbeeldingskracht die op een altijd enigmatische manier een kunstwerk mede doet lukken of mislukken.

Daarmee is niet ook gezegd dat eender welk budget kan. Beneden een zekere financiële minimumdrempel wordt in welke organisatie dan ook het streven naar een louter financieel overleven alles overheersend: niet 'rijke' maar armlastige organisaties denken primair economisch. Alleen voorbij een welbepaalde grens, die voor elke organisatie anders ligt, kan de artistieke vrijheid zich met het beschikbare budget – met de zakelijke leiding – meten. Aan gene zijde kunnen alleen geld en technische onmogelijkheden een artiest herinneren aan het feit dat kunst niet alles is maar externe economische (en politieke: subsidies!) mogelijkheden-voorwaarden kent. Geldelijke grenzen zijn daarom een onvermijdelijk feit, een niet te negeren imperatief. Dat ook nog bekrachtigen door Herr of Frau Manager een blanco cheque uit te schrijven, is gewoonweg dom. Een goede boekhouder zorgt er simpelweg voor dat er meer geld binnenkomt en zo de artistieke vrijheid vergroot...